

Aquí hi hagué, doncs, conservació de rc^1 com a -z; si en l'altre cas hi hagué el tractament fonètic emmudidor *rodee* (supra), no sols és perquè, en gran part, els altres dialectes catalans perdien aquest so fins darrere l'accent (*riquea, malea, La Malè* en els Pirineus), sinó perquè la posició ultra-dèbil en fi d'esdrúixol sol conduir a més esvaniments (DURACINOS > *durans*, MURICINUM > *Murea* > *Mura*; cf. les evolucions -atge -ATICUM, *colze* CUBITUS etc.)

Rotllo [c. 1325], del ll. vg. i tardà RÖTULUS 'anella', 'rotllana', extret de ROTULA dim. de ROTA. No n'hi ha notícies enterament segures en llatí escrit de l'Antiguitat un hapax *rotulum* (acus., que pot o no correspondre a un nomín. *rotulus*) en Calpurni de Sicília, poeta menor del S. I d.C., en el sentit de 'cada un dels dos anells que forma una serp enrosquant-se', i el gramàtic Diomedes (S. IV) reporta (acus. *rotulum*) que els Aurunci anomenaven així el troqueu (vers que en el seu nom grec vol dir 'arrodonit') en l'un i en l'altre els mss. discrepen entre el nostre mot i *rotulam*, i formes equivalents; després en dues glosses («*rotulus τροχλοχος*» i «*rotulus* [o -los]: rotelli vel tortelli minutí», CGL III, 606 31, 604.49) De tota manera l'acord de les llengües romàniques confirma l'existència de RÖTULU des del ll. vg.: it. *ròtolo*, fr. *rôle*, oc. *ro(t)le/rogle*, cast. dial. *ruejo/ruello* etc., gall-port *rolho*. Algunes d'aquestes formes i el nostre mateix *rotllo*, *lle rogle*, és més o menys suspecte d'influència mig-sàvia, o almenys tractament retardat, en l'evolució del grup consonàntic, per influència del primitiu ROTA, ROTARE, ROTULARE. Un al·lòtrop *rull* veurem més avall, on el tractament fonètic ha estat rigorosament hereditari. Quant a l'assimilació vocàlica -ó-e > -ó-o (*rotlo/rotlle*), vegeu *Lleures*C, 199.

En cat. el trobem ja en un doc. de Balaguer escrit entre 1313 i 1337: on es tracta d'un arc o d'una peça d'arc: «nuyll hom no gos trer a colomer [disparar contra els coloms d'un colomar] --- ab pedrea, ne ab arch de *rotlo* ne ab baça» (BABL XII, 522). Busa-N (1507) registra el mot amb el mateix valor que l'usa Calpurni: «*rolle* de serp o plec. spira, sinus» (E-VII-110). També el trobem com a nom d'altres objectes en forma de cercol o anella. 'corona de llums': «sis lànties, ço és quatre del *rotlo* de la sglésia e altar» en un doc. de 1436 referent al Clot o Bna (MiretS, *TemplH*, 454),⁶ 'joia en forma de cercol de metall': «dex a la Sra Anna Lulla un *rollo* d'or patit»; «dex a micer Albanell lo *rotlo* de or gran e dos anells de or», en un testament de Bna de 1557 (DAG, s. v. *rollo* i *rotllo*).

Sant Vicent Ferrer explica que «lo *rolle* és lo senyal del dimoni» perquè Sathanàs havia expressat un *rolle* en dir «yo he encircuida la terra aderredor» (*Serm* 1, 235), i per tant, quan ens persignem, hem d'evitar de fer ho amb moviments que recordin la forma d'un cercle, i detalla l'ordre en què la mà ha de fer els moviments a darrere l'altre; i «no façau lo senyal del dyable, lo *rolle*, axí com fan molts, que par que s'vullen aostar les mosques ---; los capellans --- com ho fan ara? *Xam, xam, e rolles* ---; com senyau vostres infants en

lo breç --- si feu *rotle*, al dyable, etc. ---; a la benedicció que done lo prevere al poble --- axí com deuriem fer la creu, fan lo *rolle* ---», id. (I, 96.9ss.). O bé es tracta de rotllos de paper o pergami, com en les cites que dona AlCM de docs de 1327 i 1376 trobats en el Principat.

També des d'antic s'ha dit d'un rotllo de gent, com veiem ja en el *Corbatxo* de NFranch, fi S. XIV («com veu que --- li fan gran *rotlo*, ella, en molt breu espay de temps, dirà so que s'fa»), de poc més tard és la *Dansa de la Mort*: «jatsia la Mort ab molt dura dança, / metent-nos e l *rotlle* amena ns dellà»; «no pogué haver prou paciència en més oyr a Tirant la Princepsa --- --- tens atreviment de demanar dins la mia cambra en presència de tantes dones --- lo premi ---?—. E stant en aquestes rahons entrà lo Emperador --- e véu-los que staven en un *rotle* fet, demanà ls de què parlaven ---» (Ag. III, 9); «com açò s'contà stant molts en un *rotle* fet: cum haec in corona recitaretur», JnEsteve (1472, *L'Eleg* d.4-r^o.2), «Bart. C. molt afectat y sermonador qui anava sermonant la germania per las carreras, com a frare, altas veus, y per pllassas se feya tenir *rotlo*», doc mall. del S. XVI (Cuadrado, *Germania*).

En quasi tots aquests sentits segueix en ús fins a l'actualitat. No sé que es trobi en els grans poemes de Verdager (és errònia la cita d'AlCM), però sí en cançons populars: «No triga l'espay d'un hora que 'ls envían a morí; / no triga l'espay d'un hora qu'el llur germà va sé 'quí, / ne troba un *rotllo* de donas que s'anavan aproixant. / Ay donas, las bonas donas --- què fan allí tanta *yant?*», reco a Arles de Tec (MilàF, *Romllo*, § 208, p. 168 versió H) i en una munió d'escriptors de la Renaixença (cita de Pin i Soler en el DAG). L'Arx. Lluís Salvador dona una llista dels «llocs notables de *rotlo*» o sigui 'del voltant de Miramar' (p. 97).

En Marian Vayreda la frase «tenir a *rotllo*» 'deturar les mans d'algu': «Té: defèn-te com puguis --- sentí que em cridava a cau d'orella una veu --- Al mateix temps sentia en la mà 'l contacte calentó del mànec del podall, ab què suara la Coralí l'havia tingut a *rotllo*» (frase omesa, no se sap per què en la 4.ª ed., p. 115), i una altra, en què es tracta d'un objecte de l'església (no sé si la corona metàl·lica de llànties que ja hem vist en el S. XV, o algun objecte musical). quan l'heroi mig mort va retornant en sí, percep «una munió de sons indeterminats, que comprenien des de la confusa braó de la cascata fins a l'estrident metàl·lic ressó del *rotllo* de la iglésia, que arriben de quan en quan a ponderar-se fins formar la paraula *Albert!*» (*Puny* VIII, xxv, p. 143, 380 (292)).

Entre les moltes accs. especials n'anoto algunes que tinc localitzades personalment. El *ròllu* és una part de la xarxa en l'art empordanès (Roses, 1958), hi pot haver relació amb el sentit de 'rotllo (de corda)' que li donen els barquers de l'Ebre, Tort, però en la forma *ròll* (1923), *anar de roll* és '[fer] barrila', en el val del Sud (EnrValor, c. 1950), però no podem estar segurs de tenir aquí la mateixa paraula bàsica, havent-hi *roll*